

KASB-HUNARGA YO‘NALTIRISH — BARQAROR RIVOJLANISHNING MUHIM OMILI

Mirxonova Dilfuza Fayziyevna

Buxoro viloyati Romitan

tuman 13- maktab psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada kasb-hunarga yo‘naltirish jarayonining jamiyat barqaror rivojlanishidagi o‘rni, uning psixologik va pedagogik asoslari hamda yoshlarning kasbiy tanloviga ta‘sir etuvchi omillar yoritiladi. Shuningdek, kasb tanlashda to‘g‘ri yo‘naltirishning ijtimoiy ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Kasb-hunarga yo‘naltirish, barqaror rivojlanish, kasb tanlash, motivatsiya, qobiliyat, yoshlar, ta‘lim, mehnat bozori, psixologiya.

KIRISH

Kasb-hunarga yo‘naltirish bugungi kunda ta‘lim tizimining eng muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu jarayon yoshlarning qobiliyatlari, qiziqishlari va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ularni to‘g‘ri kasb tanlashga yo‘naltirishni nazarda tutadi.

Barqaror rivojlanish jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy jihatdan muvozanatli taraqqiyotini anglatadi. Ushbu jarayonda malakali kadrlar tayyorlash muhim o‘rin tutadi, chunki har bir sohaning rivoji inson omiliga bog‘liqdir.

Kasb-hunarga yo‘naltirish orqali yoshlar o‘z qobiliyatlarini to‘g‘ri baholashni o‘rganadilar. Bu esa kelajakda noto‘g‘ri kasb tanlashning oldini oladi va mehnat bozorida samaradorlikni oshiradi. Psixologik jihatdan kasb tanlash jarayoni o‘smirlik va yoshlik davrida shakllanadi. Bu davrda motivatsiya, o‘ziga ishonch va qiziqishlar kasbiy yo‘nalishni belgilashda muhim rol o‘ynaydi. Shuningdek, kasbga yo‘naltirish jarayonida treninglar, testlar va psixologik diagnostika usullaridan foydalanish samarali natija beradi. Bu usullar yoshlarning individual imkoniyatlarini aniqlashga yordam beradi. Oila, maktab va jamiyat hamkorligi kasb tanlash jarayonida muhim ahamiyatga ega. Ota-onaning qo‘llab-quvvatlashi va pedagoglarning to‘g‘ri yo‘naltirishi yoshlarning ongli qaror qabul qilishiga xizmat qiladi.

Kasbiy qiziqishni aniqlash va rivojlantirish usullari

Maqsad:

O‘quvchilarda shaxsiy qiziqish, qobiliyat va moyillikni aniqlash orqali ularni mos kasbiy yo‘nalishga yo‘naltirish.

Vazifalar:

- ✚ Shaxsiy qiziqish va qobiliyatlarni aniqlash usullarini o'rgatish;
- ✚ RIASEC modeli asosida shaxsning kasbiy turini belgilash;
- ✚ Kasbiy qiziqishni rivojlantirish uchun amaliy mashqlar va o'yinlar o'tkazish.

Kasbiy qiziqish nima?

Kasbiy qiziqish - bu shaxsning biror kasb yoki faoliyat turiga nisbatan ijobiy hissiy-ruhiy holatining ifodasidir. U quyidagi xususiyatlar bilan belgilanadi:

- tanlangan sohada o'rganishga, faoliyat yuritishga ishtiyoq;
- o'zini kasbda ko'ra olish (kasbiy "Men" obrazi);
- izlanish, o'rganish va yangilikka intilish;
- mehnat jarayonidan zavq olish.

Psixologik adabiyotlarda kasbiy qiziqish insonning **ichki motivatsion tizimi** bilan bog'liq bo'lib, uning qobiliyatlari va qadriyatlariga mos holda shakllanadi.

Kasbiy qiziqish shaxsning hayotiy yo'lini belgilaydi, shuning uchun uni erta bosqichda aniqlash va rivojlantirish kelajakdagi muvaffaqiyat kafolatidir.

"Qiziqish – muvaffaqiyatning muharrikidir."

RIASEC modeli haqida qisqacha

RIASEC - bu amerikalik psixolog **Jon Xolland** ishlab chiqqan model bo'lib, shaxsning kasbiy tipini aniqlaydi. Uning nomi 6 ta asosiy yo'nalish bosh harflaridan olingan:

Harf	Yo'nalish nomi	Xususiyatlari	Mos kasblar misoli
R	Realistic (Amaliyotchi)	Haqiqiy, qo'l mehnatiga moyil, texnik fikrlovchi	Injener, mexanik, quruvchi, haydovchi
I	Investigative (Tadqiqotchi)	Tahlilchi, intellektual, ilmiy ishga qiziqadi	Biolog, fizik, dasturchi, psixolog
A	Artistic (Ijodkor)	Emotsional, kreativ, mustaqil fikrlovchi	Dizayner, rassom, musiqachi, yozuvchi
S	Social (Ijtimoiy)	Odamlar bilan ishlashni yoqtiradi, yordam beruvchi	O'qituvchi, psixolog, shifokor, trener

E	Enterprising (Tashabbuskor)	Liderlik, tashkiliy qobiliyatga ega	Biznesmen, menejer, huquqshunos, siyosatchi
C	Conventional (Tartibli)	Tartib, tizim va hisob-kitobni yoqtiradi	Buxgalter, arxivchi, ofis-menejer

Kasbiy qiziqishni aniqlash usullari

1. RIASEC testi (Holland testi)

Bu eng keng tarqalgan usul. O'quvchi 60–90 ta savolga javob beradi va natijaga ko'ra uning asosiy kasbiy tipi aniqlanadi.

Masalan:

“Men narsalarni yasashni yoqtiraman.” - Realistic

“Men yangi narsalarni o'rganishni yoqtiraman.” - Investigative

“Men boshqalar bilan ishlashni yoqtiraman.” - Social

Natija: testdan keyin har bir o'quvchi o'zining 2–3 yetakchi tipini biladi (masalan: “A–S–E”). Bu kombinatsiya uning kasbiy yo'nalishi uchun asos bo'ladi.

Kasb-hunarga yo'naltirish jamiyat barqaror rivojlanishining muhim omili bo'lib, u malakali kadrlar tayyorlash va yoshlarning hayotda o'z o'rnini topishiga xizmat qiladi. Hozirgi kunda kasbga yo'naltirish ishlarini mazmun va sifat jihatdan takomillashtirish muhim ijtimoiy-iqtisodiy vazifa sifatida ahamiyat kasb etmoqda. Ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot sharoitida faol ishtirok etadigan, mamlakatning ilmiy, ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy rivojlanishiga munosib hissa qo'shadigan, yuksak madaniy va ahloqiy sifatlarga ega bo'lgan yuqori malakali yoshlar safi tobora kengayib borayapti. Chunki, ularni mustaqil hayotni dadil qadamlar bilan boshlashiga, o'z iqtidorini namoyon etishiga barcha shart-sharoitlar yaratilyapti. Ayni paytda, davr talabidan kelib chiqib sohalar kesimida kadrlar tayyorlash uchun ijtimoiy buyurtma, mutaxassislariga bo'lgan ehtiyoj va fan texnika yutuqlarini inobatga olingan holda tadrijiy ravishda takomillashib borish rejasini aniq belgilash zarurati yuzaga keldi.

Quyida matningiz mazmuni saqlangan holda, uslubiy jihatdan o'zgartirilgan va tahrirlangan variant:

Ma'lumki, insonning mustaqil hayot kechirishi, jamiyatda o'z o'rnini topishi va samarali faoliyat yuritishida to'g'ri kasb tanlash muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli ham o'qish, bilim olish, kasbga yo'naltirish va mutaxassis bo'lish jarayoni O'zbekistonda kadrlar tayyorlash milliy dasturi asosida tashkil etilmoqda.

Inson hayoti davomida o'z qobiliyati, qiziqishi va imkoniyatlarini inobatga olgan holda kasb tanlashi lozim. Shuningdek, tanlanayotgan sohaning talablari, mehnat sharoitlari, zarur ko'nikmalar hamda bozor ehtiyojlari haqida yetarli bilimga ega

bo'lish muhimdir. Bundan tashqari, salomatlik holati, kasbning kelajakdagi istiqbollari va o'qishni davom ettirish imkoniyatlari ham e'tiborga olinishi kerak.

Yoshlar kasblarni tahlil qila olishlari, o'z shaxsiy qobiliyatlari va qiziqishlarini to'g'ri baholashlari, hamda kasb talablarini o'z imkoniyatlari bilan solishtira bilishlari zarur. Shu asosda ular o'zining kasbiy rejasini shakllantirishi mumkin. Bugungi kunda asosiy vazifalardan biri – mustaqil fikrlaydigan, kelajakka ishonch bilan qaraydigan yoshlarni tarbiyalashdir.

Yoshlarning qiziqish va iste'dodini erta aniqlash, ularga to'g'ri yo'nalish berish muhim hisoblanadi. Ba'zan yoshlar o'z qiziqishlariga mos kelmaydigan ta'lim yo'nalishlarini tanlab qo'yadilar, bu esa keyinchalik kasbga bo'lgan qiziqishning pasayishiga olib keladi. Natijada ular mutaxassislikni yetarli darajada egallay olmaydilar va o'z o'rnini topishda qiyinchilikka duch keladilar.

Shu bois, maktabgacha ta'lim muassasalari, maktab, litsey va kollejlarda, shuningdek, oila o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish zarur. Bolalarning qiziqishlari va qobiliyatlarini tizimli o'rganish, ularni kasb-hunarga yo'naltirish va to'g'ri qaror qabul qilishga yordam berish muhim vazifalardan biridir.

Kasb tanlash jarayonida mehnat bozori talablari, kasbning nufuzi va istiqbollari ham inobatga olinishi lozim. Shuningdek, ba'zi kasblar inson salomatligiga qo'shimcha yuklama berishi mumkinligi sababli, tibbiy jihatdan moslik ham alohida ahamiyatga ega. Shu sababli kasb tanlashdan oldin shifokor va mutaxassislar bilan maslahatlashish tavsiya etiladi.

Ota-onalar farzandlarining qiziqishlarini qo'llab-quvvatlashi, ularni majburlamasdan, to'g'ri yo'l ko'rsatishi kerak. Aks holda, noto'g'ri tanlangan kasb kelajakda qoniqarsiz natijalarga olib kelishi mumkin. Shuningdek, kasb-hunarga yo'naltirish jarayonida mehnat bozori talablarini hisobga olish ham muhimdir. Zamonaviy iqtisodiyotda texnologik rivojlanish tezlashgani sababli ayrim kasblar yo'qolib borayotgan bo'lsa, yangi va innovatsion kasblar paydo bo'lmoqda. Shu bois yoshlarni kelajakda talab yuqori bo'ladigan sohalarga yo'naltirish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Kasb tanlashda shaxsning psixologik xususiyatlari ham muhim rol o'ynaydi. Temperament, qiziqishlar, qobiliyat va shaxsiy motivatsiya kasbiy muvaffaqiyatga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli kasbga yo'naltirishda individual yondashuv asosiy tamoyillardan biri hisoblanadi. Bundan tashqari, amaliy tajriba ham kasb tanlashda katta ahamiyatga ega. Ekskursiyalar, amaliy mashg'ulotlar va kasb egalari bilan uchrashuvlar yoshlarning real tasavvurini shakllantiradi va noto'g'ri tanlovlarning oldini oladi. Kasbga yo'naltirishning samarali tashkil etilishi nafaqat shaxsning muvaffaqiyatiga, balki jamiyatning iqtisodiy barqarorligi va rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, kasb tanlash inson hayotidagi eng muhim qarorlardan biridir. Kasb haqidagi bilimlarning yetishmasligi yoki noto'g'ri tasavvur qilish xatolarga olib kelishi mumkin. Shuning uchun har bir yosh o'z qiziqishi, qobiliyati va zamonaviy talablarni hisobga olgan holda ongli ravishda kasb tanlashi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. I.A.Karimov. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch". T.: "Ma'naviyat". 2008.
2. I.A.Karimov "Ona yurtimiz baxt-u iqboli va buyuk kelajagi yo'lida hizmat qilish – eng oliy saodatdir" T.: "O'zbekiston". 2015.
3. Internet materiallari
4. Ziyonet